

PSYCHOLOGICAL PROFILING OF SEXUAL ASSAULT OFFENDERS

Elvira Čekić

Faculty of Criministics, Criminology and Security Studies, Bosnia and Herzegovina
ecekic@fkn.unsa.ba

Abstract: Personality is a set of psychological traits and mechanisms of each individual that are organized and relatively permanent which influence the interactions and adaptations of the individual to the intrapsychic, physical and social environment. Each individual has a unique personality. Regardless of personal experiences, biological (genetic) heritage, each person acts differently, behaves differently and possesses a different set of values and attitudes, social, cultural, religious and personal beliefs. The personality of violent individuals, including perpetrators of sexual violence, is fundamentally different from the modal personality type of society in general. It is the result of a combination of different factors, including biological heritage, culture, environment, as well as shared and unique experiences. Because of this unique combination, a violent offender will commit crimes that result from his or her existing pathological conditions. The aim of the research is to systematize the current knowledge and understanding about the psychological profile of the perpetrators of sexual violence, the characteristics of sexual offenders, the lack of empathy, the relationship between emotional attachment and the committing sexual assault (attachment patterns), psychological problems, personality disorders and typology of offenders. The research is based on modern scientific-theoretical knowledge in psychology and other related sciences-scientific disciplines and modern methodological and subject scientific researches on the subject. Research to date confirms the understanding that sexual delinquency is more related to personality factors than to acute mental illness or organic brain disease. The link between rape and a variety of psychological and personal problems has been confirmed in many studies, particularly with regard to men who abuse children. Many studies show that men who sexually abuse children are socially and emotionally immature, have poor social skills, low self-esteem, difficulties in intimate relationships, poor control of impulses, and more signs of psychotic thinking. Personality disorders of child sexual offenders show significantly greater personality disorders of cluster A and cluster B, as well as antisocial personality disorders. Attachment patterns established at an early age in the child-primary caregiver (mother) relationship affect emotional regulation, social relationships, and social competence. Studies have shown that quality of attachment is associated with achievement levels and behavioral problems during childhood and adolescence, as well as in adulthood, and that low, insecure, disorganized attachment is associated with a higher likelihood of delinquent / violent behavior. A deeper understanding of the characteristics most commonly associated with perpetrators of sexual assault is important for a more complete understanding of the etiology of sexual assault and for identifying possible intervention and prevention methods.

Keywords: personality, psychological profile, sexual offender, empathy, disorder.

PSIHOLOŠKI PROFIL LIČNOSTI POČINITELJA SEKSUALNOG NASILJA

Elvira Čekić

Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Sarajevo
ecekic@fkn.unsa.ba

Sažetak: Ličnost je skup psihičkih osobina i mehanizama svakog pojedinca koji su organizirani i relativno trajni i koji utiču na interakcije i adaptacije pojedinca na intrapsihičku, fizičku i socijalnu okolinu. Svaki pojedinac ima jedinstvenu ličnost. Bez obzira na lična iskustva, biološko (genetsko) nasljeđe, svaka se osoba odnosi različito, ponaša se drugačije i posjeduje različit skup vrijednosti i stavova, društvena, kulturna, vjerska i lična uvjerenja. Ličnost nasilnih pojedinaca, uključujući i počinitelje seksualnog nasilja, suštinski se razlikuje od modalnog tipa ličnosti društva uopšte. Ona je rezultat kombinacije različitih faktora, koji uključuju biološko nasljeđe, kulturu, okruženje, kao i zajednička i jedinstvena iskustva. Zbog te jedinstvene kombinacije, nasilni prestupnik počinio će zločine koji su posljedica njegovih postojećih patoloških stanja. Cilj istraživanja je sistematizirati dosadašnja saznanja i spoznaje o psihološkom profilu ličnosti počinitelja seksualnog nasilja, obilježjima seksualnih prestupnika, deficitu empatije, odnosu između emocionalne vezanosti i počinjenja seksualnog napada (obrasima privrženosti), psihološkim problemima, poremećajima ličnosti i tipologiji prestupnika. Istraživanje je zasnovano na savremenim naučno-teorijskim saznanjima iz psihologije i drugih srodnih nauka-naučnih disciplina i savremenim metodološkim i predmetnim naučnim istraživanjima o predmetnom problemu. Dosadašnja istraživanja potvrđuju shvatanje da je seksualno prestupništvo više povezano s faktorima ličnosti nego sa akutnom mentalnom bolešću ili

organskom bolešću mozga. Povezanost između počinjenja silovanja i niza psiholoških i ličnih problema, potvrđena je u mnogim istraživanjima. Mnoga istraživanja pokazuju da su muškarci koji seksualno zlostavljaju djecu socijalno i emocionalno nezreli, imaju slabe socijalne vještine, nizak nivo samopoštovanja, poteškoće u intimnim vezama, lošu kontrolu nagona i više znakova psihotičnog razmišljanja. Poremećaji ličnosti seksualnih prestupnika nad djecom pokazuju znatno veće poremećaje ličnosti klastera A i klastera B, kao i antisocijalne poremećaje ličnosti. Obrasci privrženosti uspostavljeni u ranoj dobi na relaciji dijete–primarni staratelj (majka) utiču na emocionalnu regulaciju, socijalne odnose i socijalnu kompetentnost. Istraživanja su pokazala da je kvalitet privrženosti povezan s nivoom postignuća i problemima u ponašanju tokom djetinjstva i adolescencije, ali i u odrasloj dobi, te da je niska, nesigurna, neorganizirana privrženost povezana s većom vjerovatnoćom delinkventnog/nasilnog ponašanja. Dublje razumijevanje karakteristika koje su najčešće povezane s počiniteljima seksualnih napada od značaja je za potpunije razumijevanje etiologije počinjenja seksualnih napada i za identifikiranje mogućih metoda intervencije i prevencije.

Cljučne riječi: ličnost, psihološki profil, seksualni prestupnik, empatija, poremećaj.

1. UVOD

Ličnost je, „osnovni pojam u forenzičkoj psihologiji“, o kome postoje brojne definicije. Ličnost je, prema relevantnim istraživačima organizirani, hijerarhizirani, jedinstveni identitet s unutarnjim oscilacijama i vanjskim stimulansima u reakciji i interakciji, koji je manje više stabilan i vitalan. Unutarnji osjećaj i senzorne informacije, predsvjesne impresije i svjesno opažanje određuju osviještenost mentalnih predstava o fiziološkim i psihičkim aktivnostima, kontaktima i odnosima s okolinom. Ličnost odražava vlastitost misli, postupaka, želja i shvatanja. Određena je jedinstvom, cjelovitošću, posebnostima i dosljednostima u ponašanju, stilom života, otvorenošću dinamičkog prostora i motivacijskom težnjom prema ciljevima (Kostić, 2002; Cattell, 1950; Eysenck, 1959; Larsen i Buss, 2008; Cloninger, 2009; Rot, 2010; Baić i Deljković, 2019).

Ličnost „nasilnog počinitelja rezultat je posebne kombinacije faktora, koji uključuju njegovo biološko nasljeđe, kulturu, okruženje, kao i zajednička i jedinstvena iskustva“. Zbog te „jedinstvene kombinacije, nasilni lični prestupnik suštinski se razlikuje od modalnog tipa ličnosti društva uopšte i on će počiniti zločine kao posljedica njegovih postojećih patoloških stanja. Mjesto zločina odražava patologiju njegove ličnosti, a ličnost je dio mjesta zločina. Nefizički dokazi imaju važne posljedice za proces psihološkog profiliranja. Budući da su ličnosti pojedinaca, bilo nekriminalne ili kriminalne, i dalje relativno nefleksibilne, zločinačka ličnost će i dalje vršiti iste ili slične zločine, koristeći iste ili slične načine djelovanja“ (Homant & Kennedy, 1998). S tim u vezi, zanimljiva je izjava jednog sadističkog prestupnika: „Jednom sam pročitao porfografsku knjigu u očevoj garaži. Ova knjiga je bila o silovanju. Vjerujem da sam zapamtio cijelu knjigu. Jedan je dio knjige opisivao silovanje mlade djevojke. Natjerao sam sve djevojke koje sam silovao da ponavljaju riječi djevojke u knjizi, jer je to bio jedini način da uživam u tim silovanjima. Na kraju, samo silovanje nije bilo dovoljno. Djevojka iz knjige je ubijena, pa sam morao i da ubijem.“ Navedeni silovatelj-ubica „naučio je iz iskustva sa nasilnom pornografijom. Međutim, zbog njegovih drugih iskustava, u kombinaciji sa porodičnim porijeklom, socijalnim i biološkim nasljeđem i uobičajenim iskustvima koja čine njegovu ličnost, on je pronašao seksualno zadovoljstvo i osobno zadovoljstvo u silovanju i ubijanju mnogih žena“. Taj ubica „nije mogao zaustaviti svoje nagone za silovanje i ubijanje sve dok je fizički bio slobodan to činiti“. Ti nagoni „razvijaju se slično kao i ovisnosti“, a „impulsi, opsesija ili zavisnost postali su dio ličnosti“ tog ubice. „Manifestacija nagona postala je dio mjesta zločina, što je bilo dio svakog njegovog zločina. Svaki put je postupao prema scenariju iz pornografske knjige njegovog oca“ (Ibid).

Uobičajeni serijski silovatelj se razlikuje od postojećeg općeg profila poznatih serijskih silovatelja (Homant & Kennedy, 1998). Da bi se „uočilo prepoznatljivo istaknuto ponašanje pojedinca“ potrebno je, prema istraživanjima Homanta i Kennedya, utvrditi psihološki profil ličnosti serijskog silovatelja. Taj osnovni „profil“ sastoji se, po njima, od osnovnih demografskih informacija i osnovnih opštih obrazaca ponašanja koje pokazuje takva vrsta počinitelja. S tim u vezi, oni ukazuju na važnu činjenicu, po kojoj se „bilo kakvi oblici opštih ponašanja i demografske informacije ne bi trebali posmatrati kao sveobuhvatna slika počinitelja. Moguće je formirati opšte obrasce ponašanja iz međunarodnih izvora, kako bi se uspostavio osnovni „profil“ serijskog silovatelja, a koji bi poslužili kao polazna tačka“.

2. OBILJEŽJA SEKSUALNIH PRESTUPNIKA

Relevantna istraživanja, koja su zasnovana na široj naučno-teorijskoj osnovi kriminalnog ponašanja, potvrđuju postojanje posebnih karakteristika seksualne devijantnosti. Seksualni prestupnici, zajedno s mentalno poremećenim i nasilničkim prestupnicima, u javnosti „izazivaju veliku zebnju i strah, jer su većina njihovih kriminalnih djela nasilnička, uključujući silovanje i surovost“ (Maletzky, 1991). „Zgrožavanje javnosti nad nedjelima seksualnih prestupnika posebno se pojačava činjenicom da su njihove žrtve najvećim dijelom žene i djeca, osobe kod kojih seksualni napadi ostavljaju ozbiljne psihološke posljedice, to jeste djeluju traumatizirajuće“ (Resick, 1993).

Rezultati empirijskih istraživanja (vještačenja krivičnih slučajeva) potvrđuju da su seksualni prestupnici ekstremno heterogena grupa, ali ne spadaju u domen bolesti. Također je sigurno da ne postoji ni karakterističan, opšti tip seksualnog prestupnika, što je u vezi s prethodnim. Međutim, moguće je otkriti izvjesna zajednička obilježja psihološke prirode (Ibid).

Za seksualne počinitelje je, prema istraživanjima, karakterističan disocijalni poremećaj ličnosti, ovisnost o psihoaktivnim sredstvima, kao i poremećaj raspoloženja (Hulme i Middleton, 2013). Psihijatrijske dijagnoze koje su povezane sa činjenjem seksualnih delikata su pedofilija i parafilija, pri čemu svi seksualni delinkventi nemaju takvu dijagnozu (Hulme i Middleton, 2013). Silovatelji, prema istraživačima, često imaju povijest ozbiljnog antisocijalnog ponašanja i visok nivo recidivizma što se tiče nasilnih delikata (Prentky i Burrgeess., 1997; prema Porter i sar., 2000), pri čemu su krivična djela silovatelja heterogena. Počinitelji sa ozbiljnim deficitima empatije u samom deliktu koriste značajno više nasilja u odnosu na one koji nemaju takav nedostatak (Paris i sar., 1999; prema Porter i sar., 2000). Istraživanja upućuju na nedostatak asertivnosti, zatim prisutnost visokog nivoa ljutnje kod silovatelja, kao i intoksiciranost za vrijeme izvršenja krivičnog djela (Salter, 2003; prema Lev-Wiesel i Witztum, 2006). Ispitujući psihološke i psihosocijalne osobine silovatelja, Hillbrand, Foster i Hirt su zaključili „da oni pokazuju više teških oblika psihopatologije u području vlastitog osjećaja vrijednosti, samopouzdanja, ranjivosti i bespomoćnosti. To se odnosi i na njihove socijalne odnose, lošu kontrolu, izraženiju impulsivnost i upravljanje agresivnošću, te disforična stanja raspoloženja. Sve navedeno ukazuje na ozbiljnost psihopatologije u kombinaciji sa teškim djetinjstvom, poviješću nasilnog ponašanja, te zloupotrebom sredstava ovisnosti kod silovatelja“ (Hillbrand et al., 1990; prema Connolly i Woollons, 2007).

Impulsivnost je, tvrde Lynam i saradnici (2000; prema Baltieri i Guerra de Andrade, 2008), važan faktor povezan sa nasilnim aktivnostima, pri čemu je „traženje uzbuđenja prisutno kod ljudi sa visokom impulsivnošću i predstavlja ključan psihološki mehanizam uključen u ponavljanje seksualne agresije“.

Počinitelji seksualnog nasilja su „socijalno neprilagođene ličnosti sa nedovoljnom sigurnošću u sebe, naglašenim agresivnim i egocentričnim svojstvima, visokom incidencom poremećaja ličnosti i antisocijalnim ponašanjem“ (Bošković, 1995). Oni „ispoljavaju manji ili veći zastoj u razvoju ličnosti, njenoj samoaktualizaciji i realizovanju osnovnih životnih zahtjeva. U djetinjstvu im je spontanost sputavana, a potreba za ljubavlju i njegom nezadovoljena. Svoje slabosti nadoknađuju otvorenim i agresivnim napastvovanjem i, uglavnom, su psihopatsko-sadističke usmjerene ličnosti“ (Kostić, 2002).

Raspoloživi dokazi potvrđuju dosadašnja saznanja da je seksualno prestupništvo više povezano sa faktorima ličnosti nego sa akutnom mentalnom bolešću ili organskom bolešću mozga (Fazel et al. 2002). Povezanost između počinjenja silovanja i niza psiholoških i ličnih problema, potvrđena je posebno u vezi s muškarcima koji zlostavljaju djecu. Istraživanja Finkelhora i Arajia koja su rezultirala njihovim multifaktorijalnim modelom, pokazuju da su muškarci koji seksualno zlostavljaju djecu socijalno i emocionalno nezreli, da imaju slabe socijalne vještine, nizak nivo samopoštovanja, lošu kontrolu nagona i više znakova psihotičnog razmišljanja (Finkelhor and Arajai, 1986).

Studije o kogniciji seksualnih prestupnika nad djecom/adolescentima pokazale su prisutnost nekoliko kognitivnih distorzija u ovoj populaciji, u rasponu od onih koji taj čin negiraju do onih koji taj čin negiraju i/ili minimiziraju (Schneider & Wright, 2001; Vanderstukken i sar., 2015; Walton i sar., 2017).

Rezultati naučnih istraživanja ukazuju na značaj biopsihosocijalnih karakteristika seksualnih prestupnika nad djecom/adolescentima, koje se mogu razlikovati kod određenih grupa seksualnih prestupnika nad tom populacijom (prestupnici sa sklonošću prema djeci, oni koji ciljaju adolescente ili, između ostalih, počinitelji s seksualnom devijacijom) (Reis et al, 2019; Lasher & McGrath, 2017; Rodrigues, 2017; Pincolini i Hutz, 2014; Costa i sar., 2018; Mogavero & Hsu, 2017; Schaaf et al., 2016).

Glavne biopsihosocijalne karakteristike poznate u literaturi povezane su sa biološkim posebnostima, kao što su fiziološka uzbuđenost, dob, spol (Pincolini & Hutz, 2014; Shelton et al., 2016; Sullivan & Sheehan, 2016; Titcomb, et al., 2012; Reis et al., 2019), zatim psihološkim osobinama, s naglaskom na samopoštovanje, zloupotrebu alkohola i / ili droga, stil vezanosti i kognitivne distorzije (Levenson & Socia, 2016; Walton et al., 2017; Wurtele et al., 2014.) i socijalnim uvjetima, kao što su disfunkcionalna porodična dinamika, rodbinski odnosi, dob i spola žrtve (Shelton i sar., 2016; Titcomb i sar., 2012; Schneider & Wright, 2001; Vanderstukken i sar., 2015; Pincolini & Hutz, 2014; Sullivan & Sheehan, 2016; Levenson & Socia, 2016; Titcomb i sar., 2012; Lima, 2016; Walton i sar., 2017).

Pored navedenih karakteristika, prisutne su i sljedeće: loša društvena kompetencija, niskosamopoštovanje, osjećaji neadekvatnosti, ranjivosti, poteškoće u međuljudskim odnosima s odraslima i tjelesne neprivlačnosti, nekoliko problema vezanih za seksualno ispunjenje, poniženje i usamljenost (Vanderstukken i sar., 2015; Walton i sar., 2017).

Među istraživačima koji proučavaju karakteristike seksualnih prestupnika nad djecom/adolescentima postoji relativan konsenzus da su ti atributi heterogeni, pri čemu je potrebno daljnje istraživanje, kako bi se u cjelosti istražile karakteristike ove populacije (Michaud i Proulx, 2009; Schaaf i sar., 2016) i planirala politika usmjerena na

razvijanje metoda suočavanja sa seksualnom agresijom, radi pružanja podrške žrtvama (Miller, 2013; Mogavero & Hsu, 2017).

3. DEFICIT EMPATIJE

Istraživanja koja su usmjerena na empatiju seksualnih počinitelja ukazuju na deficit empatije, koja uključuje socijalnu izolaciju, deprivaciju, ali nerijetko daju osnovu i za reakciju društva u obliku formalnih ili neformalnih sankcija (Marshall et al., 1995; Marshall et al., 2009; Hanson, 2003; Wastell et al., 2009; Barnett & Mann, 2012; Ward & Durrant 2013). Schwartz i Canfield (1998; prema Buschman i sar., 2008) kao jedan od razloga nedostatka empatije navode kako „seksualni počinitelji imaju poteškoća u suosjećanju s drugima, jer su u strahu od mogućeg osjećaja krivnje i srama ili suočavanja sa svojom traumom“.

Istraživanja koja su provedena na silovateljima pokazuju da većina njih prije počinjenja samog zločina osjete neki oblik negativnih emocija. Tako je bijes veoma čest prije samog čina silovanja čak i kod sadističkih silovatelja (Groth i Birnbaum, 1979; prema Kirsch i Becker, 2007). Silovatelji imaju najviše psihopatskih tendencija od svih seksualnih prestupnika, jer imaju smanjenu mogućnost doživljavanja emocija, posebno negativnih, u koje spada i bijes (Barbaree i sar., 1994). Istraživanja potvrđuju da psihopatski silovatelji pokazuju pozitivne emocije 24 sata prije počinjenja seksualnog prestupa, dok nepsihopatski češće izvještavaju o stresu i izolaciji (Brown i Forth, 1997; prema Kirsch i Becker, 2007). Takva istraživanja pokazuju „da psihopatski silovatelji imaju drugačiji obrazac emocija nego nepsihopatski i idu u prilog emocionalnim deficitima kod psihopatije, pa široko gledano možda i seksualnog sadizma“. Kirsch i Becker (2007) navode „kako bi seksualni sadizam mogao biti izrazito izražen kod osobe koja ne može doživjeti snažne emocije, ali je seksualno uzbuđena tokom počinjenja zločina, što se posebno odnosi na psihopatske seksualne sadiste“.

Rice, Chaplin, Harris i Coutts (1994; prema Nitschke i sar., 2012) otkrili su da je seksualno uzbuđenje kod osuđenih silovatelja veće kada je i patnja žrtve bila veća. Ti rezultati sugeriraju da seksualni sadisti nemaju deficite vezane uz kognitivno shvatanje stanja žrtve, ali moguće je da nedostaje afektivni odgovor na žrtvinu patnju, što je neophodno kako bi došlo do doživljaja empatije. Heilbrun (1982; prema Kirsch i Becker, 2007) smatra kako bi empatičke sposobnosti (s naglaskom na kognitivnu komponentu) mogle uticati na povećanje emocionalnog uzbuđenja, povećavajući svijest o tome da je žrtva u patnji. Batson, Fultz i Schoenrade (1987; prema Kirsch i Becker, 2007) smatraju da je jedini poremećaj u doživljavanju empatije kod sadista u tome što umjesto da osjećaju patnju žrtve, oni doživljavaju ugodne osjećaje. To bi mogla biti i najveća razlika kod sadističkih (svjesni stanja svoje žrtve) i nesadističkih psihopata (nema globalne empatije, ne mogu spoznati). Davis (1996; prema Kirsch i Becker, 2007) je utvrdio da je empatija veća kad je žrtva slična nasilniku, što dovodi do hipoteze da je kod sadizma prisutna dehumanizacija, te gledanje na žrtvu kao objekta, što može biti rezultat maštarija u kojima je žena većinom tu samo da bi ugodila sadisti. Hanson i Scott (1995; prema Kirsch i Becker, 2007) otkrili su da seksualni prestupnici čine više grešaka tokom uživanja u ženskoj ulozi, pri čemu smatraju kako ove greške nisu odraz toga da se ne mogu staviti u ulogu žrtve, već da ih jednostavno nije briga. Također, „sadistički silovatelji ne samo da su se često mogli dobro uživjeti u stanja svojih žrtve, nego su i uživali u tome“.

4. PRIVRŽENOST

Relevantna istraživanja koja se bave emocionalnim odnosom između djeteta i primarnog staratelja, te posljedicama tog odnosa na razvoj pojedinca, sliku o sebi i odnose s drugima, potvrđuju povezanost privrženosti s kasnijim razvojnim ishodima i prilagođavanjem. Pored toga, i brojni razvojni teoretičari naglašavaju važnost ranog djetinjstva i privrženosti iz rane dobi za kasnije prilagođavanje i mentalno zdravlje pojedinca (Bowlby, 1958; Ainsworth, 1973). Empirijska istraživanja jasno pokazuju vezu između poteškoća kod djece i disfunkcionalnih odnosa na relaciji djeteta-majka, posebno naglašavajući ulogu odvojenosti od majke kao faktora kasnijih emocionalnih poteškoća djece (Bretherton, 1992). Bowlby smatra da tokom prvih godina, dok djeteta razvija kapacitete za samoregulaciju, djetetov ego i superego predstavlja majka. Ako je vezivanje djeteta i njegovog osnovnog njegovatelja sigurno, djeca stiču potrebne vještine za uspostavljanje bliskih odnosa u želji za intimnošću drugih.

Ako su ove veze nesigurne, djeca ne stiču potrebne vještine za uspostavljanje bliskih odnosa, onda one mogu prerasti u strah od intimnosti s drugim pojedincima i u ispoljavanje neprijateljstva ili agresije unutar svojih odnosa ili traženje intimnosti na neprilagođene načine (Bowlby 1969; Bowlby 1973). Bowlby tvrdi da su nesigurno vezani obilježeni očekivanjem da ono što je potrebno neće biti dato, te se kao rezultat često koristi prisila da se to dobije (Bowlby 1969; Bowlby 1980; Bowlby 1982). U sferi odnosa, nesigurnost može rezultirati odbojnim i neprijateljskim stavovima prema ženama i sklonošću negativnog doživljavanja partnera, što je (oboje) uočeno kod silovatelja (Stirpe i sar. 2006). To rezultira devalvacijom važnosti intimnosti i težnjom za održavanjem osjećaja autonomije (udaljenosti) od emocionalno utemeljenih odnosa (Wardi sar., 1997).

U metaanalizi, otkriveno je da je vjerovatnije da će svi seksualni prestupnici prijavljivati nesigurne veze sa starateljima, da će biti usamljeni i da nemaju socijalne vještine u poređenju sa ne-počiniteljima (Whitaker et al., 2008). Postoje dokazi o poteškoćama u odnosima, socijalnoj izoliranosti odraslih među muškarcima koji siluju (Malamuth et al., 1995). Sistematskim pregledom utvrđeno je da su poteškoće u intimnim vezama podjednako rasprostranjene i kod djece i kod odraslih i puno češće kod seksualnih počinitelja (Whitaker et al., 2008). Za neuspjeh u stvaranju sigurnih veza, prisutno je loše iskustvo socijalizacije, kao što je nasilno roditeljstvo (Marshall and Barbaree, 1990). Seksualni prestupnici, nisu uspjeli uspostaviti sigurne veze u djetinjstvu, što rezultira neuspjehom u učenju međuljudskih i drugih vještina potrebnih za postizanje intimnosti odraslih osoba (Marshall 1989; Stirpe et al. 2006). Pojedinci s neorganiziranom vezanošću puno su agresivniji, nepovjerljiviji i manje suosjećajni kad su stariji (Fonagy and Target 2003).

U neposrednoj vezi sa privrženošću je povjerenje koje se može smatrati temeljnom komponentom sigurne privrženosti (Bo et al., 2017; Fonagy i sar., 2015). Nedostatak povjerenja, na koje ukazuju istraživači, može stvoriti probleme sa samokontrolom i međuljudskim odnosima, koji čine srž poremećaja ličnosti (Ibid). Zlostavljanje djece i seksualni prestupi uopšte povezani su sa poremećenim stilom vezanosti (Miner et al., 2016; Bogaerts et al., 2005; Marshall, 1993; Smallbone & Dadds, 1998; Ward et al., 1995; Ainsworth & Bowlby, 1991; Bowlby, 1988; Levy et al., 2015).

Poremećaji vezanosti, prema nekim istraživačima mogu imati primarnu etiološku ulogu u razvoju i održavanju seksualnog zlostavljanja. S obzirom na poremećaje ličnosti, brojna istraživanja dokumentirala su da nesigurna vezanost predstavlja faktor rizika za razvoj patoloških osobina ličnosti (Bakermans-Kranenburg i van Ijzendoorn, 2009; Bartholomew et al., 2001; Beech & Mitchell, 2009; Fossati i sar., 2015; Levy i sar., 2015).

Istraživanja su pokazala da je granični poremećaj ličnosti snažno povezan s anksioznim stilom vezanosti (Garofalo & Bogaerts, 2019; Agrawal et al., 2004; Bakermans-Kranenburg & van Ijzendoorn, 2009; Barone et al., 2011; Beeney i sar., 2015). Druge studije otkrile su povezanost između nesigurnosti vezanosti i shizotipske prirode (Goodall i sar., 2015), opsesivno-kompulsivnih (Wiltgen i sar., 2015), izbjegavajućih i antisocijalnih poremećaja ličnosti (Beeney i sar., 2015; McGauley et al., 2011; Yakeley & Williams, 2014). Općenitije, nedavni pregledi i metaanalitičke studije sugeriraju da su granični, histrionski i ovisni poremećaji ličnosti usko povezani s anksioznim vezivanjem. Suprotno tome, paranoični, shizotipski i antisocijalni poremećaji ličnosti češće su povezani s izbjegavajućim stilom vezanosti (Bakermans-Kranenburg i van Ijzendoorn, 2009; Levy i sar., 2015; Garofalo & Bogaerts, 2019).

5. PSIHOLOŠKI PROBLEMI KOD SEKSUALNIH PRESTUPNIKA

Istraživanje psihijatrijskih karakteristika seksualnih prestupnika otežano je korištenjem metoda u istraživanju, kojima nedostaje odgovarajuća skupina za poređenje ne-seksualnih prestupnika i prakse procjenjivanja, posebno ograničena upotreba kliničkih dijagnostičkih intervjua. Gotovo sva istraživanja fokusirana su na procjenu simptomatologije (Fazel i sar. 2002). U istraživanjima u kojima se koriste klinički intervjui sa starijim prestupnicima koji su u zatvoru, nema razlike između njih i seksualnih počinitelja u dijagnozi psihotične bolesti, velike depresije ili organskih bolesti mozga (demencija) (Ibid). Metaanaliza je pokazala da će počiniteljima nad djecom vjerovatnije biti dijagnosticirana mentalna bolest nego onima koji nisu seksualni počinitelji (Whitaker i sar., 2008). Brojna istraživanja procjenjuju opću emocionalnu nevolju ili simptomatologiju među seksualnim prestupnicima. Ustanovljeno je da muškarci i adolescenti koji su seksualno agresivni imaju lošije emocionalno zdravlje, veći stepen rizika od samoubistava i manje su povezani sa svojim zajednicama (Shelton et al., 2016; Borowsky i sar., 1997). Metaanaliza istraživanja sa seksualnim zločincima adolescenata pokazala je da imaju značajno više anksioznosti, tjeskobe (Seto i Lalumiere, 2010), znatno više depresije od odraslih seksualnih prestupnika ili ne-prestupnika (Whitaker i sar. 2008). Negativni afekti, čak i bez formalne dijagnoze velikog depresivnog poremećaja, često su pronađeni kod seksualnih prestupnika (Maniglio, 2010). Očigledno je da, seksualni prestupnici, uglavnom, imaju više psiholoških problema.

6. POREMEĆAJI LIČNOSTI I PSIHOPATSKE OSOBINE

Iako je niz poremećaja ličnosti povezan s počinjenjem silovanja, u literaturi se najopsežnije raspravlja o psihopatiji. Psihopatija je konstelacija osobina ličnosti i socijalno devijantnog ponašanja, koje obuhvataju afektivne, međuljudske i ponašajne komponente. Hare je predložio da karakteristike psihopatije uključuju egocentričnost, nedostatak kajanja i empatije, patološko laganje, manipulativnost i uporno kršenje društvenih normi (Hare, 1996). Psihopati su opisani kao da imaju nemogućnost povezivanja seksualnog ponašanja sem emocionalnim osjećajima, poput topline i nježnosti i hedonistički orijentiranim nedostatkom kontrole impulsa (Cleckley, 1988). Pojedinci sa povećanom nivoom nekih karakteristika psihopatije opisani su kao subklinički i neklinički psihopati (LeBreton i sar., 2006). Prevalencija psihopatije kao dijagnoze zavisi od rezultata mjerenja. Istraživanje seksualnih

prestupnika u zatvoru u Kanadi pokazuje da je relativno mala razlika u reznoj tački (25 naspram 30) na PCL-R (Hare Psychopathy Checklist - revidirana) (Hare, 2003) rezultirala dvostruko većim brojem počinitelja s dijagnozom psihopatski (29% nasuprot 13%) (Olver i Wong, 2006). Ovo sugerira da je prisustvo psihopatskih osobina važno za razumijevanje počinjenja silovanja na subkliničkim nivoima i to je sugerirano istraživanjem u južnoj Africi, gdje su izmjerene dvije osobine, makijavelska egocentričnost i eksternalizacija krivnje, bile značajno veće među muškarcima koji su silovali u protekloj godini i tokom života (Jewkes i sar., 2011). Postoje slični nalazi, među kojima su klinički rezultati o psihopatskim osobinama povezani s počinjanjem silovanja (Ouimette, 1997; DeGue i DiLillo 2004; Abbey i sar., 2011). Utvrđeno je da su mjere psihopatije slične kod počinitelja prema adolescentima i odraslima (Kalichman, 1991). Koristeći Multifazni Minnesota inventar ličnosti (MMPI) Kalichman je utvrdio da su odrasli prestupnici i adolescenti postigli znatno veći rezultat na hipohondriji, historiji, psihasteniji, shizofreniji, socijalnoj introverziji i paranoji, te su stoga imali veći stepen psihopatologije. Također je potvrđeno, da muškarci koji siluju imaju veći nivo psihopatije od dječijih zlostavljača (Serin i sar., 1994). Poremećaji ličnosti seksualnih prestupnika nad djecom pokazuju znatno veće poremećaje ličnosti klastera A i klastera B i antisocijalne poremećaje ličnosti od onih koji nisu prestupnici (Whitaker i sar., 2008). Psihopatija je rasprostranjenija među zločincima dječjeg spola nego odraslim počiniteljima seksualnih zlostavljanja (Marshall, 1997), pri čemu je izraženija među nasilnijim seksualnim zlostavljačima nad djecom (Rosenberg i sar., 2005). Tome u prilog idu i istraživanja sa starijim počiniteljima seksualnih prestupnika, koji su, uglavnom, bili dječji seksualni prestupnici, među kojima je mnogo vjerovatnije da su seksualni prestupnici imali više poremećaja ličnosti. Stariji neseksualni počinitelji s poremećajima ličnosti uglavnom su antisocijalni, dok je vjerovatnije da će seksualni prestupnici imati dijagnozu izbjegavajućih, šizoidnih i opsesivno-kompulzivnih poremećaja ličnosti (Fazel i sar., 2002). Schizoidne osobine ličnosti uključuju društvenu odvojenost i ograničenu emocionalnost, a karakteristike koje izbjegavaju uključuju socijalnu inhibiciju i neadekvatnost, što ometa razvoj normalnih odnosa s vršnjacima (Ibid). Kalichman je, također, otkrio da su dječji prestupnici postigli značajno veći učinak tjeskobe i bijesa i osobina nižim nakonstrukcijama samopoštovanja. Zaključio je da su počinitelji dječjeg spola imali veći emocionalni poremećaj (Kalichman, 1991). Navedena otkrića potkrijepljena su istraživanjima drugih istraživača (Garofalo & Bogaerts, 2019; Meyer, 1989). Emocionalni poremećaji ove prirode rezultiraju time što će počinitelji nad djecom imati značajne poteškoće u razvoju međuljudskih odnosa i doživljavanju socijalne otuđenosti i neprimjerenosti, kao i nezrelost u različitim postavkama ponašanja i neobičnim seksualnim idejama (Duckworth i Anderson, 1987; Meyer, 1989). Finkelhor i Araj opisali su 'emocionalnu kongruenciju' između počinitelja zlostavljanja djece i djece s kojom se druže kao način da objasne zašto bi odrasloj osobi bilo zadovoljstvo da se seksualno poveže s djetetom (Finkelhor i Araj, 1986). Psihoanalitička objašnjenja uključuju nezrelost (zaustavljen razvoj) i nisko samopoštovanje, s neadekvatnošću u vršnjačkim društvenim odnosima. Odnos prema djeci pruža osjećaj moći i kontrole i priliku za dominacijom koja im nije dostupna u odraslim odnosima (Ibid).

7. TIPOLOGIJA PRESTUPNIKA

Razmatrajući pitanje taksonomanije seksualnih prestupnika, Guttmacher (1951) je, na osnovu kliničkog iskustva, klasificirao tri tipa silovatelja: prvi je pravi seksualni prestupnik, koji čini silovanje sa ciljem zadovoljenja spolnog nagona; drugi je sadistički, za kojeg je primarno nasilje i brutalnost, a treći je agresivni počinitelj za kojeg je silovanje samo jedan od oblika vršenja krivičnih djela, "odnosno samo dio njegovog kriminalnog i antisocijalnog životnog stila" (Jones, 2008). Slične tipologije su bazirane na kliničkim iskustvima (Groth i sar., 1977). Scully i Marolla (1984) su, na osnovu socioloških istraživanja, slične peto-kategorične taksonomanije utemeljili u radu sa osuđenim silovateljima (osvetnički silovatelj, kada su muškarci, slijedeći percipiranu izdaju od strane partnerice, silovali iz osvete, kako bi je kaznili; oportunistički silovatelj, koji silovanje vidi „kao dodatni bonus u smislu izvršavanja dodatnog zločina“; seksualno motivirani, „dobijajući na taj način ono što im nije bilo dostupno“; dominantni, „kao nepersonalni akt silovanja“ isključivo zbog moći nad žrtvom i rekreativni i avanturistički silovatelji, uglavnom mlađi muškarci u grupama (Jones, 2008).

Najčešća kategorizacija silovanja temelji se na motivima počinitelja (Martinjak, 2003). S obzirom na motiv počinitelja, Martinjak (2003) razlikuje silovanje iz ljutnje, silovanje zbog moći i sadističko silovanje. Kod silovanja iz ljutnje motiv počinitelja je ispražnjavanje ljutnje i loših osjećaja, kod silovanja zbog moći cilj je posjedovati žrtvu seksualno, jer seksualnost postaje sredstvo kojim počinitelj kompenzira neispunjene potisnute osjećaje moći, kontrole, autoriteta, snage i slično, dok je sadističko silovanje seksualna transformacija počiniteljeve ljutnje i moći u ono što je za njega erotsko (Ibid). Prema Petheru (1998; prema Martinjak, 2003;) 40% silovanja spada u ovu skupinu. U drugom tipu silovanja "moć je dominantan motiv za počinitelja. Počiniteljev cilj nije povrijediti žrtvu, već je seksualno posjedovati, upotrebljavajući minimum sile", pri čemu „seksualnost postaje sredstvo kojim on kompenzira neispunjene osjećaje moći, kontrole i autoriteta“. Posljednji tip silovanja je sadističko silovanje,

„seksualna transformacija počiniteljeve ljutnje i moći u ono što za njega predstavlja nešto erotsko“. Cilj tog tipa silovanja je zlostavljanje žrtve, kako bi sam počinitelj uživao u njihovoj patnji, boli, strahu i bespomoćnosti.

8. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Rezultati dosadašnjih savremenih naučnih istraživanja su utvrdili mnogobrojne različite faktore koji su od uticaja za činjenje seksualnih napada. Mnoge procjene, određene psihopatološkim modelom seksualne devijantnosti fokusirane su na opšte karakteristike ličnosti, a njihovi indikatori su patnje ličnosti. Rezultati slični ovima isuviše su jednostavni da bi učinili MMPI praktično korisnim testom za seksualne prestupnike. Mnogi istraživači prepoznali su ograničenja opšte ličnosti i unaprijedili su višestruki faktorski pristup razumijevanju devijantnog seksualnog ponašanja. Drugim riječima, pažnja je usmjerena na faktore, kao što su psihopatija, zloupotreba droge, nemogućnost zapošljavanja idrugi korelati antisocijalnog načina života. Devijantne seksualne fantazije smatrane su važnim korelatima seksualnih napada. Iako takve korelacije mogu biti povezane sa seksualnim devijacijama nije jasno, odnosno još uvijek nije naučno-teorijsko saznanje u društvenoj praksi potvrđeno da one imaju uzročnu ulogu.

Jedan od mogućih pristupa objašnjenju razumijevanja seksualne devijantnosti je procjenjivanje kognicije koja podržava i ohrabruje seksualnu devijantnost. Važnost kognicije i stavova jeste u tome što oni reprezentuju dinamičke rizične faktore, koji su od posebne važnosti za nadzor i liječenje prestupnika.

Seksualno nasilje je složeno pitanje, kao što smo već prethodno naveli, uzrokovano uticajem različitih faktora, kao što su razvojni, biološki, psihološki i sociološki, koji mogu djelovati na različite načine kod različitih ljudi u raznim društvenim situacijama. Međutim, istraživanja se uglavnom orijentisu na ispitivanje jednog dominantnog ili manjeg broja faktora, koji su povezani s tim zločinom. Iako su takva istraživanja pojedinačno identifikovala brojne faktore rizika koji dovode i koji su povezani sa počinjenjem seksualnog napada, još uvijek nije u cjelini istraženo kako ti faktori djeluju i utiču na počinjenje seksualnog napada. Stoga su, polazeći od činjenice da na počinitelje seksualnog napada utiče kombinacija različitih faktora, potrebna opsežna dugoročna istraživanja imenovanog društvenog i naučnog problema, na osnovu čega će stečena saznanja biti značajna podloga u konstruisanju odgovarajućih programa prevencije.

LITERATURA⁹⁰

- Abbey, A., Jacques-Tiura, A.J., et al. (2011). "Risk factors for sexual aggression in young men: an expansion of the Confluence Model." *Aggressive Behaviour* 37:450-464.
- Baić, V., Deljković, I. (2019). *Kriminalistička psihologija*. Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Sarajevo.
- Barnett, G. D., & Mann, R. E. (2012). Empathy deficits and sexual offending: A model of obstacles to empathy. *Aggression and Violent Behavior*, 18, 228–239
- Barone L., Fossati A., Guiducci V. (2011). Attachment mental states and inferred pathways of development in borderline personality disorder: A study using the adult attachment interview. *Attachment & Human Development*, 13, 451-469.
- Beeney J. E., Wright A. G., Stepp S. D., Hallquist M. N., Lazarus S. A., Beeney J. R., Pilkonis P. A. (2017). Disorganized attachment and personality functioning in adults: A latent class analysis. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 8(3), 206-216.
- Bo S., Sharp C., Fonagy P., Kongerslev M. (2017). Hypermentalizing, attachment, and epistemic trust in adolescent BPD: Clinical illustrations. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 8(2), 172-182.
- Costa, C. F. P. (2011). *Abusocometido por mulheres: um estudo de caso* (Dissertação de mestrado não-publicada). Universidade Fernando Pessoa, Porto.
- Fonagy P., Luyten P., Allison E. (2015). Epistemic petrification and the restoration of epistemic trust: A new conceptualization of borderline personality disorder and its psychosocial treatment. *Journal of Personality Disorders*, 29, 575-609
- Fossati A., Krueger R. F., Markon K. E., Borroni S., Maffei C., Somma A. (2015). The DSM-5 alternative model of personality disorders from the perspective of adult attachment: A study in community-dwelling adults. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 203, 252-258.
- Garofalo, C., Bogaerts, S. (2019). Attachment and Personality Disorders Among Child Molesters: The Role of Trust, Sage, *Sexual Abuse* 31(1): 97–124.
- Hulme, P., A., Middleton, M., R. (2013). *Psychosocial and Developmental Characteristics of Civilly Committed Sex Offenders*. *Issues in Mental Health Nursing*, 34(3), 141-149.

⁹⁰ Istraživanje je rađeno na znatno široj literaturi, koja je izostavljena iz tehničkih razloga.

- Jewkes R, Sikweyiya Y, et al. (2011). "Gender inequitable masculinity and sexual entitlement in rape perpetration South Africa: findings of a cross-sectional study" *plos one* 6(12).
- Lasher, M., & McGrath, R. J. (2017). Desistance from sexual and other violent offending among child sexual abusers. *Criminal Justice and Behavior*, 44(3), 416-431
- Levenson, J. S., & Socia, K. M. (2016). Adverse childhood experiences and arrest patterns in a sample of sexual offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 31(10), 1883-1911.
- Levy K. N., Johnson B. N., Clouthier T. L., Scala J. W., Temes C. M. (2015). An attachment theoretical framework for personality disorders. *Canadian Psychology/ Psychologie Canadienne*, 56, 197-207.
- Lima, A. C. S. (2016). Levantamento das possíveis variáveis envolvidas no comportamento de abusar sexualmente de crianças e adolescentes (Dissertação de mestrado não-publicada). Universidade Estadual de Londrina.
- McGauley G., Yakeley J., Williams A., Bateman A. (2011). Attachment, mentalization and antisocial personality disorder: The possible contribution of mentalization-based treatment. *European Journal of Psychotherapy & Counselling*, 13, 371-393..
- Miller, L. (2013). Sexual offenses against children: Patterns and motives. *Aggression and Violent Behavior*, 18(5), 506-519.
- Miner M. H., Swinburne Romine R., Robinson B. B., Berg D., Knight R. A. (2016). Anxious attachment, social isolation, and indicators of sex drive and compulsivity: Predictors of child sexual abuse perpetration in adolescent males? *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 28, 132-153.
- Mogavero, M. C., & Hsu, K. (2017). Sex offender mobility: An application of crime pattern theory among child sex offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 2, 1-24.
- Nitschke, J., Istrefi, S., Osterheider, M., iMokros, A. (2012). *Empathy in sexually sadistic offenders: An experimental comparison with non-sadistic sexual offenders*. *International Journal of Law and Psychiatry*, 35, 165 – 167.
- Pincolini, A. M. F., & Hutz, C. S. (2014). Abusadore ssexuais adultos e adolescentes no sul do Brasil: pesquisa em denúncias e sentenças judiciais. *Temas em Psicologia*, 22(2), 301-311.
- Reis, D.C., Cavalcante, L.I.C., Valente, M.D.R. (2019). Biopsychosocial characteristics of sex offenders: An analysis of legal proceedings, [Estudos de Psicologia \(Campinas\)](#) 36.
- Rodrigues, R. C. (2017). Caracterizaçãopsicopatológica dos abusadoressexuais de menores intra versus extrafamiliares (Tese de Doutorado).
- Schaaf, S., Jeglic, E. L., Calkins, C., Raymaekers, L., & Leguizamo, A. (2016). Examining ethno-racial related differences in child molester typology: An MTC: CM3 approach. *Journal of Interpersonal Violence*, 9, 1-20.
- Shelton, J., Eakin, J., Hoffer, T., Muirhead, Y., & Owens, J. (2016). Online child sexual exploitation: An investigative analysis of offender characteristics and offending behavior. *Aggression and Violent Behavior*, 30, 15-23.
- Sullivan, J., & Sheehan, V. (2016). What motivates sexual abusers of children? A qualitative examination of the spiral of sexual abuse. *Aggression and Violent Behavior*, 30, 76-87.
- Terry, K. (2012). *Sexual Offenses and Offenders: Theory, Practice, and Policy*, Boston: Cengage Learning.
- Titcomb, C., Goodman-Delahunty, J., & Puseau, B. W. (2012). Pretrial diversion for intrafamilial child sexual offending does biological paternity matter? *Criminal Justice and Behavior*, 39(4), 552-570
- Vanderstikken, O., Benbouriche, M., Pham, T. H., & Lefebvre, L. (2015). Les distorsions cognitives des auteurs d'agression sexuelle d'enfant: Définitions, fonctions, et enjeux théoriques. *Journal de Thérapie Comportementale et Cognitive*, 25, 29-34.
- Ward, T., & Durrant, R. (2013). Altruism, empathy, and sex offender treatment. *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy*, 8(3-4), 66-71
- Walton, J., Duff, S., & Chou, S. (2017). A brief discussion about measuring child molester cognition with the sex with children scale. *Child Abuse Review*, 26, 91-102.
- Wurtele, S. K., Simons, D., & Moreno, T. (2014). Sexual interest in children among an online sample of men and women: Prevalence and correlates. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 26(6), 546-568.
- Yakeley J., Williams A. (2014). Antisocial personality disorder: New directions. *Advances in Psychiatric Treatment*, 20, 132-143.